Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1.

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

Ny följd. Årgång 8

1927

UPPSALA 1927—28

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

UPPSALA 1927—28
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

KVASI-NORDISK MYTOLOGI I ÄLDRE SVENSK DIKT

Av

GOTTFRID KALLSTENIUS

Prototypen för användning av nordisk mytologi i svensk dikt är väl MESSENII *Disa* (1611). Där uppträda som bekant *Thor*, övergud och åskgud (Ther dyrkas iagh lagd i en Sengh / Oden står hoos såsom min Drengh / = = = The troo migh Dundra vthi sky / Och giöra ther thet stora gny[1]), *Oden*, trollkunnig krigsgud (I Trolkonst är migh ingen lijk / = = = Krigh kunde iagh wäl vthföra / = = = The ropa migh an i sin nödh / Hälst när the til Krigz vthfara /[2]) och *Frigga*. Den sistnämnda karakteriserar sig med följande ord:

Trytusen Åhr i Swealandh /
Dyrka Affgudar Quinne och Mann /
En iblandh them iagh och så är /
Frigga Oden Gudz Hustru kiär /
Til Fredh och wällust är min macht /
Migh haffua alle grant i ackt /
Iagh vthsätter kiärlekens garn /
Giffuer wällust och mycken Barn /
Medh min Båga på tusend myl /
Skiuter iagh vth kiärlekens Pyl /
Iagh haar then macht i Swealandh /
Som Venus vth medh Tyburs strandh /[2]

---

[1] JOHANNES MESSENIUS, *Samlade dramer*, Uppsala 1886, s. 4.
[2] Ib. s. 5.

Frigga framställes sålunda som en nordisk motsvarighet till den romerska *Venus*, utan att dock rent identifieras med denna.[1]

I *Hercules* (1647) går STIERNHIELM ett steg längre: *Venus* döpes helt enkelt om till *Fröia*[2] — i den vid upplagan 1668 fogade »Vttydning opå några gamble och sälsynt brukade Ord effter ABC» anges även alternativet *Frigga*[3]. Av de båda alternativen synes *Frigga* i början hava blivit något vanligare. LUCIDOR har det i visorna »Grymme Tartar / stygge Took»[4] och »Nys när Frigga satt i bade»,[5] i gravdikterna över L. von der Linde 1672[6] och över Truls Kore s. å.[7] samt i bröllopsdikterna till G. Strijck och Christina Ribbing 1673[8], till E. Tehedt och Anna Hane s. å.[9] och till A. Law och Margareta Barkhusen 1674[10], medan jag — förmodligen blott av en tillfällighet — icke funnit namnet *Fröja* hos Lucidor mer än i nyss nämnda bröllopsdikt till E. Tehedt och Anna Hane.[11] Å andra sidan synes SAMUEL COLUMBUS icke alls använda namnet *Frigga* utan vid sidan av det nästan enarådande *Venus* någon enstaka gång *Fröja*, t. ex. i bröllopsdikten till A. Grubb och Christina Rudbeck 1669[12] (som utgör *Fröyas Taal til Jungfrurna* men är undertecknat *Venus*) och i följande tyska epigram[13]:

Fröya Svetice, Venus & Ceres.
Die Schwedsche Fröya hat mit Ceres einen Namen /
Vielleicht weil diese zwey sehr wol zusammen kamen.

Detsamma gäller ANDERS WOLLIMHAUS, hos vilken jag sålunda jämte Venus blott funnit *Fröja*, t. ex. i bröllopsdikt till E. Jöranson och Margareta Cordan 1667[14] och till J. D. Schantz och Elisabetha Scheffer 1670[15].

---

[1] MESSENIUS torde i sin tur ha fått sin uppfattning om de tre gudomligheterna från JOHANNES MAGNUS, *Gothorum Sveonumqve Historia*, Rom 1554, s. 29 ff.
[2] V. 91—102.
[3] Fröia / Venus, Alfogs-Gudinna / à Frö / femen: aliter Frigga.
[4] LUCIDOR, *Samlade dikter* utg. av SANDWALL, I s. 29 f.
[5] Ib. s. 41 ff.
[6] Ib. s. 196.
[7] Ib. s. 239.
[8] Ib. s. 283 ff.
[9] Ib. s. 303.
[10] Ib. s. 385.
[11] Ib. s. 304.
[12] HANSELLI II s. 125.
[13] Ib. s. 203 (mitt citat här efter *Pfeil-Verwechslung dess Todes und der Liebe*, Stockholm 1687).
[14] HANSELLI V s. 42.
[15] Ib. s. 29.

Man skulle ha väntat sig, att de nordiska antikviteternas studium skulle snart ha framkallat en deciderad skillnad mellan de båda gudinnenamnen i deras betydelse. Detta kan emellertid knappast sägas ha skett. Isländaren Rugman säger i sin svenska bröllopsdikt till J. Istmenius och Anna Böllja 1669:

»Den under folcket / som Fröya han[1] förer[1] har tagit besolning
Går opå kiärlekens wäg der som Astrild är Herr' öfwer Hären.
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
Fördy när Astril uhr Wälskland' war kommen så hörd' iag han sadet.
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
Jupiter Morfader min haar thet mechtiga ödet i Handen:
Siälf är han Ödet och Oden: ty Oden och Ödet är alt ett.
Frygia min Mor är af ödet utsprungen men iag utaf Frygia
Frygia är Syster med ödet: hon kallas des Hustru och Amma
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
Fröia har kiärleken uti een Ask / den min moder fru Fryggia
Sätt' henn' i händer at akta / och deela bland alla i Werlden /»[2]

Fryg(g)ia uppträder här som mor till Astrild — om vilken se längre fram — och dotter till Jupiter och är alltså identisk med *Aphrodite-Venus.* Eftersom en särskild *Fröia* också uppträder i v. 211, väsentligen med den uppgift, som Snorra-Eddan tilldelar *Fulla*[3], måste tydligen *Fryg(g)ia* föreställa samma namn som Messenii, Stiernhielms och Lucidors *Frigga,* men det konsonantiska *i* visar, att ordet för R. påverkats av isl. *Freyia.* Däremot synes den *Fröya,* som uppträder i v. 119, svårligen kunna skiljas från Aphrodite-Venus och skulle alltså vara identisk med den i dikten senare presenterade *Fryg(g)ia,* såvida man icke skulle kunna tänka sig, att Rugman låtit *Fröya* representera den erotiska driften i allmänhet och *Fryg(g)ia* den legaliserade äktenskapliga kärleken.

I sin upplaga av Hervararsagan (Uppsala 1671) s. 138 översätter Verelius den isl. textens *Han blotadi Freyu* med »Han giorde stort blodoffer till Gudinnan Frigga». I Atlantican I s. 784 identifierar Olof Rudbeck *Frigga* och *Venus* och sätter *Fröja* = *Ceres.* I Atlantican II kap. 6 identifieras *Frigga* och *Freja* samt en hel rad andra gudomligheter (med delvis hemgjorda namn), t. ex. *Isis, Disa~Deja, Sif, Gio, Herthus, Cybele, Rhea, Diana, Dia.* Men sedan

[1] Sannolikt tryckfel för *anförer.*
[2] V. 119—120, 162, 169—174, 211—212; se min uppsats »*Två svenska bröllopsdikter av Jonas Rugman*», Samlaren 1927, s. 1—22 (närmast s. 7—9).
[3] Sn. E. I s. 114.

tyckes *Friggas* välde i dikten väsentligen vara slut, och namnet ersättes av *Fröja*, godtyckligt växlande med *Venus* (mycket ofta i samma dikt). Sålunda träffas *Fröja* hos O. RUDBECK d. y. i Parentalia över Ulrika Eleonora 1693[1], v. BROBERGEN i bröllopsdikt till L. Carney och Anna Hult 1696[2], till M. Wästerling och Beata Elisabeth Stamm 1698[3], hos RUNIUS i Blomsterdröm str. 9[4], lyckönskningsskrift till Caisa Beata Mannercrantz str. 17[5], fru NORDENFLYCHT i Heroid från Hildur till Adil[6] (ett stycke, där inga mytologiska namn från antiken förekomma och där användningen av namnet *Fröja* säkerligen avser att vara äkta nordisk men icke förty innebär den vanliga barock- och rokoko-mässiga identifikationen med Venus), CREUTZ i Atis och Camilla III[7], BELLMAN ytterst ofta t. ex. i Ep. 3, 7, 17, 25, 28, 29, 30, 36, 42, 66, 70, OXENSTIERNA i Natten[8], Disa[9], KELLGREN i Till Rosalie str. 13[10], LEOPOLD i Den sofvande och vakande sköna[11], Eglé och Annett[12]. Med den »nordiska renässansen» i början av 1800-talet blir namnets form i regel *Freja*, och figuren saknar då även bismaken av rokoko och pseudoklassicitet; men ännu C. F. DAHLGREN, som i *Mollbergs epistlar* söker anknytning med bellmansdikten, har där av rokokokostymen kvar *Bacchus* och *Fröja*.

---

[1] HANSELLI XII s. 45 och 55 (på det senare stället strax efteråt följt av *Venus*). S. 47 träffas dock även *Frigga* i efter all sannolikhet samma betydelse.

[2] HANSELLI XII s. 307.

[3] Ib. s. 311. Detta ställe, som hänvisar till Ovidii uttalande i Fasti: »Martis erat primus mensis, Venerisque secundus» och påpekar, att man sålunda måhända skulle vilja härleda namnet *april* ur det grekiska *Aphrodite,* men finner det sannolikare, att det är bildat ur namnet *Astrill,* är intressant, emedan förf. där visar sig som en rättrogen rudbeckian. Det har en hänvisning till Atl. II s. 571, där namnet *Aphrodite* härledes ur en kuriös »fornnordisk» ordfogning: »Altså bewittna dhe Greker ock Latiner med een mun / at Wenadis eller Freja hon säges wara född *A FROS FRO·DIS* (en Gudinna) *[Ex Saturni femine Dea.]*» — RUDBECK behandlar även på ett annat ställe (Atl. I s. 30 f.) historien om April såsom Venus' månad och hänvisar härtill i registret (del II) med följande märkliga ord: Aprilis *ab Astril (Venere) dictus.* — RUDBECK har sålunda med Venus identifierat även det nyskapade nordiska namnet på Cupido!

[4] HANSELLI XIV s. 112.

[5] Ib. s. 156.

[6] *Sveriges Nationallitteratur* III s. 186.

[7] Ib. s. 219.

[8] *Sveriges Nationallitteratur* V s. 133.

[9] Ib. s. 149, 163.

[10] Ib. s. 40. — Det kan framhållas, att namnet *Frigga,* som såsom smeknamn förekommer i dikten »Till Fredrika», knappast har något med *Fröja-Venus* att göra utan utgör en även eljest (t. ex. i *Frigga Carlberg*) känd kvasinordisk kortnamnsform till *Fredrika.*

[11] Ib. s. 74.

[12] Ib. s. 103.

Såsom redan nyss nämnts, identifieras i Atlantican en hel rad av delvis tämligen apokryfiska gudomligheter med »dhe latiners Venus». Jag måste emellertid även citera en lista av »götiska» ord ur Atl. I s. 30, vilka skola visa, att namnet *Venus* är av »götisk» stam: Wen / *Amicus* eſt & *amica*. Wen / *Uxor*, teſte Ulphila. Wenas / *Amare*. Wenſkap / *Amicitia*. Wenſkapas / *Amicitiam contrahere*. Wenamö / *Virgo deſponſata*. Wenapitter / Wenapilter / *Cupido*. Wenlig / *Familiaris*. Wena-dis / *Venus Dea*. Wän / *Venuſtus*. Den av Rudbeck här gjorda förvrängningen av det isl. *vanadís* till *Venadis* träffas även på åtskilliga andra ställen i Atlantican (t. ex. II s. 47 och 571). Den upptogs i poesien av hans rättrogne son O. Rudbeck d. y. i de redan nämnda parentalia över Ulrika Eleonora 1693[1], till yttermera visso utvidgad med nybildningar som *Wena-bild* (i ung. betydelsen 'Venus' avbild') och *Wena-bod* (kärleksbudskap)[1]. Av *Fröjas* långa synonymlista i Atlantican II upptog förf. i samma dikt även *Deja*[2] och (med bibetydelse av kyskhet) *Diana*~*Dia-mö*[3]. Olof Rudbeck d. y. synes emellertid ha varit den ende, som i dikten laborerade med dessa skott ur faderns blomstrande olympiska örtagård.

Som bekant inför Stiernhielm i Hercules v. 98—102 och 174—179 Cupido under namnet *Astrild*. I sin »Vt-tydning» säger förf.: Aſtriſd / i. e. Amor, Cupido, filius Veneris, ſamanſatt af Aſt / det är / Kärleek / och ild / eller eld / Ignis, q. Kärleeks-Eld. Av dessa ord och av det förhållandet, att namnet *Astrild* icke förut är anträffat, torde man vara berättigad till den vanliga slutsatsen, att namnet är skapat av Stiernhielm. Namnets form har vållat språkmännen åtskilligt huvudbry — man skulle ha väntat sig en mera svensk form *(Asteld)* eller mera isländsk (*Astareldur* eller dyl.) och icke denna egendomliga hybrid. Men man överskattar nog då Stiernhielms språkvetenskapliga samvetsgrannhet, vilken säkerligen icke var nämnvärt större än Olof Rudbecks: han skapade ett namn, som i hans tycke klingade väl och som dessutom hade den egenskapen, att dess ena stavelse förde tanken på ett »götiskt» ord med betydelsen 'Amor' och den andra på ett sådant med betydelsen 'Ignis' — ho vet, om inte helt enkelt det nordiska kvinnonamnet *Astrid*

[1] Hanselli XII s. 49.
[2] Ib. s. 39.
[3] Ib. s. 49. Mina citat äro ur originaltrycket, men jag hänvisar här till Hanselli såsom varande lättare åtkomlig.

har givit anledning till formen?[1] Vare därmed hur som helst; den saken torde inte kunna utredas och intresserar oss icke direkt i detta sammanhang. Vad som är viktigare, är, att ordet genast blev oerhört populärt. I LUCIDORS svenska diktning har det helt och hållet utträngt *Amor* och *Cupido*[2], och det är särdeles vanligt i den senare stormaktstidens bröllopsdiktning[3]: RUGMAN har tagit upp det[4], i v. BROBERGENS talrika bröllopsdikter[5] förekommer det hart när på var eller varannan sida, det finns hos fru BRENNER i bröllopsdikt till C. G. Oxenstierna och Hedvig Ebba Delagardie 1684[6], till Axel Lillie och Augusta Wrede 1693[7], hos RUNIUS i bröllopsdikt till J. v. Westphal och Brita Magdalena Fleetwood 1703 str. 34[8], till J. Schackou och Catharina Hart 1713 str. 4[9], till J. G. Ankarstierna och Hedvigh Silfvercrantz på fyra ställen, sammanställt med en god del av Olympens gudar[10]. Det förekommer även sedermera sporadiskt under hela 1700-talet, t. ex. hos TRIEWALD i Emot dem, som falskeligen inbilla sig wara Poeter, str. 21 och 26[11], hos CREUTZ i Gudasaga[12], i Atis och Camilla I och III[13], hos G. F. GYLLENBORG i Höstkväde och i Försök om skaldekonsten (III), hos BELLMAN i Ep. 36 str. 9 och Ep. 66 str. 3 och 4, hos fru LENNGREN i Kärleken och dårskapen str. 12 och 13 (i str. 10 *Cupido*). Det träffas ännu hos TEGNÉR i Fritiof hos Angantyr — ja, jag har till och med hört det i en tillfällighetsdikt (icke avsedd som pastiche) vid ett silverbröllop i min hemstad Filipstad på 1880-talet!

Det av OLOF RUDBECK d. ä. skapade namnet *Wenapilter*[14] togs upp av sonen i de redan flere gånger citerade parentalia över Ulrika Eleonora 1693[15] och även av ett par andra förf.[16] men synes sedan ha fallit i glömska. Vile det i frid!

---

[1] Jfr *SAOB* artikeln *Astrild*.
[2] Se Samlade dikter av LUCIDOR utg. av SANDWALL II s. 37.
[3] Att »*Brölopps-Beswärs Ihugkommelse*» saknar namnet *Astrild* och i stället har *Cupido* (v. 37, 52, 65, 413) är i sin mån ett indirekt stöd för STEFFENS mening, att denna dikt är skriven före Hercules.
[4] Se ovan s. 25.
[5] HANSELLI XII s. 280—384.
[6] HANSELLI XVII s. 224.
[7] Ib. s. 232.
[8] HANSELLI XIV s. 248; förut och efteråt användes namnet *Cupido*.
[9] Ib. s. 306. *Vulcan* filar där pilar åt Astrild.
[10] Ib. s. 308—311.
[11] *Sveriges Nationallitteratur* III s. 32.
[12] Ib. s. 200 f.
[13] Ib. s. 208 f., 219.
[14] Se ovan s. 27.
[15] HANSELLI XII s. 49.
[16] DAHLGREN *Glossar* art. *Vänapilt*.

Oden och *Tor* uppträda ganska sparsamt i stormaktstidens dikt. LUCIDOR har dem emellertid då och då. I visan »Grymme Tartar / stygge Took» låter förf. Cypern och Paphos bedröva sig över att Frigga måste erkänna sig besegrad av Lisette, och för den skönas fötter nedlägga *Frigga* sin pil, *Febus* rötter (d. v. s. läkemedel, som visat sig intet gagna gent emot hennes trollmakt[1]), *Tor* sin »Dunner-Kijl» och *Oden* brynjan (d. v. s. svärdet[1]). I den bekanta bröllopsdikten Gilliare Kwaal (till Conrad Gyllenstierna och Märta Christina Ulfsparre 1669) sammanställas *Odens* svärd och *Astrilds* skäkta.[2] I bröllopsdikten till A. Law och Margareta Barkhusen 1674 förekomma följande uttryck:

När *Frigga* satt bedröfwat
För *Odens* stora grymm /
Then han mångstädes öfwat
Mäd Krijg och örligs Stim̄
Lät hoon aff mädömk stiga
Vhr Bröste mången Pust
Som kom all Frögd til tiga
Ok blåste bort all Lust.

Men *Astrild* som då lekte
Vth mäd en klaran Strand
Kom til sin Moer och smekte
Med silkes-lenan Hand
The lilliehwita Kinner
Och kyste then Korall
Som *Oden* öfwerwinner
Ok twingar til Knä-fall.[3]

Och Astrild säger längre fram:

Kan ey mit Bloss vthsläcka
Thors wigg-bewäpnad Ild
Ok grymme Oden skräcka
At han som wild blijr mild
Ja sielfwa afgrunds Guden
Måst bäfwa för min makt
Ok lyda willigst Buden
Them all ting taer i akt.[4]

---

[1] *Samlade dikter av* LUCIDOR utg. av SANDWALL II s. 38.
[2] *Samlade dikter av* LUCIDOR utg. av SANDWALL I s. 123.
[3] Ib. s. 384 f.
[4] Ib. s. 387.

Det synes knappt vara möjligt att undgå den slutsatsen, att LUCIDOR i denna senast citerade dikt låter *Oden* representera Mars och *Tor* Jupiter, alltså i god överensstämmelse med Messenii Disa. Enligt min mening bör man fatta Odens och Tors roller i visan »Grymme Tartar / stygge Took» på samma sätt, och jag betvivlar, att det varit LUCIDORS avsikt att genom kontrasten mellan »de robusta nordmannagudarna» och Olympens gudomligheter uppnå en humoristisk verkan, såsom SANDWALL menar.[1]

RUNIUS har *Oden* på ett par ställen, i Öfver verldenes fåfängligheter[2] och i bröllopsskrift till E. Ekerot och Anna Magdalena Henning 1708[3], men åtminstone på det senare stället synes namnet vara synonymt med djävulen. OLOF RUDBECK d. y. har naturligtvis också gudanamnen *Oden* och *Tor* i sina parentalia över Ulrika Eleonora, ty dikten är rent av ett kompendium i rudbeckiansk mytologi.[4]

De s. 25 citerade raderna av RUGMAN visa en intressant identifikation av *Jupiter, Oden och Ödet.* I det sistnämnda ordet har man kanske att igenkänna isl. *auðit*, n. av *auðinn*[5], varvid även bör märkas, att R. i sitt arbete Mono-Syllaba Is-landica (Uppsala 1676) upptar ett eljest icke belagt *Audn* 'Fortuna, fors, sors' — jfr isl. *auðna,* f. 'Skæbne som raader for Begivenhedernes Gang og Udfald, tildeler enhver hans Lod' (Fritzner). För dåtidens språkvetenskap låg alls ingenting orimligt i att identifiera *Óðinn* och *auðinn* eller *auðn.* Då är likhetstecknet mellan *Oden* och *Juppiter* märkligare. Den tanken förutsätter en sådan förtrogenhet med Eddornas uppfattning av *Oden* som övergud, som endast kan väntas hos en lärd isländare vid denna tid — och förf. visar sig känna särskilt Snorra-Eddan mycket väl[6]. Det är av ett visst intresse att i detta sammanhang citera en halvstrof ur RUGMANS isländska gravdikt över M. G. Delagardie d. y. 1667:

Huad bæri oss er erum
Vrdarbrunns þa alkunnir
Sira Iofurs þess sara
Sueita dagliga neitum?

---

[1] *Samlade dikter av* LUCIDOR utg. av SANDWALL II s. 36.
[2] HANSELLI XIV s. 116.
[3] Ib. s. 253.
[4] Se t. ex. HANSELLI XII s. 40 och 47.
[5] *e-m verðr e-s auðit* 'noget falder i ens' Lod (Fritzner).
[6] Se min uppsats *Två svenska bröllopsdikter av Jonas Rugman,* Samlaren 1927.

Har jag rätt tolkat detta parti[1], är *Sira Iofurs Vrdarbrunns sara Sueita* en kenning för skaldekonsten, och *Iofur* 'konungen' ett heiti för *Oden*.

Att ur O. Rudbecks Atlantica söka leta ut förf:s mening om förhållandet mellan de nordiska gudomligheterna och de klassiska är, så vitt jag kunnat finna, ett hopplöst företag: uppgifterna äro ofta motsägande och förvirrade[2] — ja, jag skulle vilja säga sinnesförvirrade. Som emellertid hans framställning på en punkt, i fråga om *Juppiter*, kommit att spela en stor roll i den senare svenska diktningen, skall jag försöka att referera en ringa bråkdel av hans påståenden:

Bur eller *Bure* (= Uranus) hade en son *Sadur*[3] eller *Satur* (= Saturnus), även kallad *Atle* (= Atlas), *Atta*, *Atin*, *Alfader*, *Gro*, *Fro*, *Bor* eller *Bore*[4] m. m. Denne i sin tur hade som förnämsta söner *Tor* (= Juppiter), *Näcken* (= Neptunus) och *Oden*, även kallad *Auden*, *Öde* och *Blut-mader* (= Pluto) m. m. I Odens rudbeckiska binamn känna vi här igen bl. a. Rugmans identifiering av *Oden* och *Ödet*.

Märkligast för den sak, som här ligger oss om hjärtat, är kapitlet om *Juppiter-Tor*[5]. Dess överskrift lyder på svenska: Om Io-fur Io-mala / eller Io-pitter / som och kallas Thoor / och Tyß, och på latin: *De Jo-furo, Jo-malâ ſive Jove, quem & noſtri Thorum & Tiuſſonem appellavere.* Jag skall citera några få yttranden ur detta kapitel:

»§ 1. Såſom wåra Fäder genom den förſte Konungens namn Bure, wille beteckna Himmelens och Jordennes ſkapelße / och huru de ifrån ſig gofwo allahanda diur / Fiſkar, Foglar och örter. Och ſedan genom hans Son Bore eller Satur, huru menniſkian och alla de andra ſig genom Säden föröfte / ſå wille dee åter genom Iofur eller Thoor[6] wiſa huru Regementen / Äcktenſkapen / Huuſhållet / lag och rätt / krig och örlig begyntes» (Atl. I s. 704 f.)

---

[1] *Språkvetenskapliga sällskapets förhandlingar* 1925—1927 (Upps. Univ. Årsskrift) s. 111.

[2] Något som redan torde ha framgått av vad som refererats angående R:s meningar om *Frigga—Fröja—Venus*, s. 25 ff.

[3] D. v. s. Odens binamn *Saðr* (Snorra-Eddan I s. 84, II s. 154).

[4] Detta namn skall längre fram tagas upp till diskussion. Här bör emellertid framhållas, att man även träffar det skrivet med *u* i Atl., t. ex. I s. 701.

[5] Atl. I, cap. XXIX.

[6] Latinsk text: »â *Jofuro* ſive *Thoro* (Iove) Rege».

— — — »ordet *Jovis* och *Iopiter* hafwer äfwen af wårt språk sit ursprung och alt samma att betyda Ty *Gio* är jorden» . . . (s. 709).

»*Iofur* han kallades hos oß Thor, del[1] är dristig och mecktig / hwars ursprung är ordet Töras» . . .[2] (s. 709).

»En Konung han kallas af Skalderna *Io-fur*, dät är een *Fader för sitt land*. Ty *Io* och *Gio* är landet / och *Far*, *Fur*, *Fadur* är den som drager försorg för sitt Rijke / såsom en fader för sin dotter; och dedan är Latinernas *Iovis*. Således kallades serdeles Upsala Kungen» . . . (s. 715).

»När nu wår Konung Toor blef dyrkat först för en Gud / sees af Eus. præp. Evang.[3] l. 10. cap. 9. f. 486. seyandes: Cecrops (som war den förste af de Gräkers fader[1] der inföd / som sees af Apollodoro och dee andra Gräkers Skriffter) han kalla *Jofur* först Gud / och giorde honom i Aten altare» (s. 719).[4]

Med ledning av dessa och andra yttranden i Atlantican tycks man kunna rekonstruera följande mening hos förf.: De ovan nämnda gudarna *Bur*, *Bore* etc. voro i själva verket uppsalakonungar i urtiden, vilka kommo att åtnjuta gudomlig dyrkan och därvid allt efter olika antagna verksamhetsområden fingo varjehanda olika namn, som mer eller mindre förvanskade upptogos av antikens folk. En sådan uppsalakonung var *Tor*. Bland dennes binamn befann sig även *Jofur* (av Rudbeck tolkat 'fader för sitt land'), vilket namn romarna stöpte om till *Jovis* m. fl. former. Sedan Tor erhållit gudomlig dyrkan, behölls fortfarande ordet *Jofur* som en alldeles särskilt fin hederstitel för en konung, framför allt för uppsalakonungen.

Genom sin uppfattning av *Jofur* som sammansatt av *Jo* och *fur* och sin sammanställning av »förra leden» med det svenska ordet *jon* (d. v. s. *hjon*)[5] visar sig Rudbeck ha haft samma uttal på ordet, som sedan allmänneligen använts i den svenska poesien, *jōfur*. Idén att sammanställa ordet med det latinska *jovis* — som i dåtidens svenska uttal av latinet med all säkerhet hade långt slutet *o*

---

[1] Sic!

[2] Latinsk text: »Quod ad *Thori* nomen attinet *Iovi* â noſtris impoſitum, ei originem præbuit Thöras / *audere* . . .»

[3] D. v. s. Eusebii *De Præparatione Evangelica* Libri XIV, Basel 1542 (not av G. K.).

[4] Det bör även observeras, att namnet *Jofur* är synnerligen vanligt i de senare delarna av Atlantican, ja att det där rent av tycks vara regel, att detta namn användes i den svenska texten, när den latinska har någon form av *Juppiter*.

[5] »Staf *Jo* kallas de första fäder eller brud och Brudgumme *Jonelag*, *Jo* och *Juna* och sedan alt folk *Jon*» (Atl. I s. 709).

— blir under sådana förhållanden något begripligare, än om han hade haft det isländska uttalet, som han lätteligen borde ha kunnat få lära sig av Rugman: *jövur*.

Det »nordiska» juppiternamnet *Jofur* blev snart ganska populärt. Själv tycks Olof Rudbeck d. ä. icke ha använt det i sina fåtaliga dikter[1] — de enda nordiskt mytologiska namn jag där funnit äro *Loke* och *Idun*, i gravskrift över Loccenius[2]. Men sonen O. R. d. y. har det ganska ofta. I de flera gånger citerade parentalia över Ulrika Eleonora (1693)[3] förekommer det minst tio gånger, överallt, tycks det, med betydelsen 'Juppiter'; intressant är därvid, att både Tor och Oden äro nämnda i sammanhanget[4] utan att någondera identifieras med Jofur: Tor användes som poetiskt namn på Karl XI, och Oden tycks vara solgud. I verserna till Karl XII:s kröning träffas *Jofur* på två ställen. I H. G. v. Brobergens bröllopsskrift till A. Liung och Catharina Eek (1698) träffas ordet likaledes, alldeles tydligt i betydelsen 'Juppiter'.[5] En gensaga reses av O. Bröms (1708) mot att poeterna

»Med Balder, Jofur, Thor all raden sin uppfylla,
Och med oäkta namn sitt oförstånd förgylla».[6]

Men gensagan hade ingen effekt. Runius använder *Jofur* i sin dikt om Nils Strombergs lyckliga återkomst (str. 4)[7], G. F. Gyllenborg i fabeln om grodorna, som begära en kung av Juppiter (str. 1, 4—6), Bergklint i Ode öfver kronprinsens födelse (1778, str. 8)[8], Bellman i Ep. 54 (str. 3), Kellgren i Æneas i Kartago (prologen scen 4, i ett yttrande som lagts i Neptuni mun), Leopold i Sorgens son (str. 4), fru Lenngren i Operan (på två ställen) och i Kärleken och dårskapen (str. 2) och t. o. m. Thorild i Champagnevinet. Jag behöver väl icke nämna, att denna lista på intet sätt åsyftar någon slags fullständighet.

---

[1] Jag antager nämligen med Johannes Rudbeck, *Biblioteca Rudbeckiana* s. 311, att verserna till Karl XII:s kröning (Hanselli XII s. 24 ff.) äro skrivna av Olof Rudbeck d. y. och icke av O. R. d. ä.

[2] Hanselli XII s. 13.

[3] Hanselli XII s. 37 ff.

[4] Ib. s. 39 f.

[5] Hanselli XII s. 321.

[6] Hanselli XIV s. 366.

[7] Ib. s. 192.

[8] *Sveriges nationallitteratur* III s. 316.

En iakttagelse, som man enligt min mening kan göra, är att ordet *Jofur* under tidens lopp så småningom helt och hållet förlorat sin bismak av nordisk mytologi, ja t. o. m. sin rokokokaraktär, så att det under den gustavianska tiden betraktas såsom ett äkta, klassiskt gudanamn. Detta synes mig framgå därav, att Kellgren lägger det i munnen på Neptunus, och att Thorild värdigas använda det.

Av den brokigt förvirrade mytologien i Atlantican i övrigt upptar den svenska dikten icke mycket. Det tycks egentligen endast vara OLOF RUDBECK d. y., som här varit fullt rättrogen, och det är dennes parentalia över Ulrika Eleonora (1693), som åter är den mest givande källan. Sålunda förekommer där namnet *Atle* flere gånger: »wår Atles son», »Atles gården»[1], »wår Atles hufwud»[2] — på alla dessa ställen poetiskt betecknande svenska kungen — »Thule näs och höga Atle fiäll»[3], »Atles ö»[4], »Hög Atleborne KONG och Yfwerborne FÖRSTE[5]». Biformen *Atin* förekommer också.[6] På ett par ställen förekommer namnet *Ore:*

»Som burit oss en Konig af tappre Ores blod»[7]
— — — — — — — — — — — — — —

»Samt I Ores Hieltar / som
Hägne Atles gården om»[7]

---

[1] HANSELLI XII s. 40.
[2] Ib. s. 49.
[3] Ib. s. 50. Jfr Atl. I s. 349.
[4] Ib. s. 51. Betecknar »Atland», d. v. s. Sverige eller Skandinavien.
[5] Ib. s. 40. Hela uttrycket är tydligen hämtat ur Atl. I s. 219, där följande märkliga passage läses: Vtaf de Eſtländſkas bref på gammalt Berg. ſkrifne til Kung Erich Segerſälla / och hans Son K. Olof / ſeer man tyttelen *Attle* och *Yfverborne Konge.* Atl. I s. 366 f. finns en vidlyftig etymologi över adjektivet *yverboren.* Däri hänvisas ånyo (s. 367) till titeln YFWERBORNE Kung. Eſtlendſka bref til K. Olof och till ordet ᛁᚠᛘᚱᛒᚨᚱᛁᚾ, som skulle finnas på Ekholms ſlätts runſteen. Det vore intressant att få fatt i de falsarier, som de nämnda s. k. estländska breven tydligen måste vara, men alla andra underrättelser om dem än dessa RUDBECKS uppgifter saknas. Vilken sten R. avser med »Ekholms slätts runsteen», har jag icke lyckats finna ut. Jag har utan resultat sökt den i LILJEGRENS Runurkunder, i GÖRANSSONS Bautil, i de avdrag av ett stort antal sedermera i Bautil offentliggjorda avbildningar, som tillhört OLOF RUDBECK och av honom egenhändigt försetts med läsningar (UUB rar. fol. 10: 49) och i LILJEGRENS avtryck av BURES plåtar (UUB rar. 283 a). RUDBECKS nyss nämnda läsningar äro i stort sett ganska goda, men man torde ändå inte behöva dra sig för att i det av R. citerade runbelägget för *yverboren* se en — måhända avsiktlig — felläsning, t. ex. för ᛁᚠᛘᛁᚱ ᛒᛁᚱᚾ (»efter Björn»).
[6] HANSELLI XII s. 55.
[7] Ib. s. 40.

Det sätt, varpå *Ore* här användes, gör, att man har skäl att misstänka, att det skall vara en poetisk benämning på Karl X Gustav. Lägger man då märke till att Karl XI i samma veva kallas *Atle*, tycks man ha grund till den slutsatsen, att *Ore* skall föreställa samma mytologiska person, som i Atlantican vanligen kallas *Bur* eller *Bure*. Jfr härmed ur etymologien för Uranus (Atl. II s. 56 f.): ORR är Himmelen. See *Volusp. Scald. Eg nam*[1] *jotna aur um borna,* det är / iag mintz när Jättarne aff Himmelen föddes.

Näcken användes vidare i samma dikt, liksom i Atlantican, som ersättning för Neptunus[2]. Föredömet synes icke direkt ha lockat till efterföljd, men indirekt så till vida, som G. F. Gyllenborg i Tåget över Bält låter *Äge* — till yttermera visso utrustad med treudd — överallt ersätta Neptunus; i första sången omnämnes visserligen även Näcken, men såsom en underhuggare, jämbördig med tritoner och sjörån. På samma sätt, som namnet *Äge* användes av Gyllenborg, användes dock namnet *Näcken* av Oxenstierra i Natten (str. 5).

Då man hos Olof Rudbeck d. y. på några ställen träffar *Merkur*[3], torde man ha skäl att däri se icke en förkortning av samma slag, som då *Neptunus* i rokokotidens poesi blir *Neptun* (»Venus vill befalla, där Neptun rår») utan en av O. R. d. ä:s nyskapelser: i Atlantican I kap. XXXII sammanställer O. R. namnet *Mercurius* med isl. *Merkismadur* (d. v. s. *merkismaðr*) och de hemgjorda kvasi-isländska *Merkursmadur* och *Merkur*[4]. Mera tvivelaktigt tycks det mig, att Runii *Mercur* i bröllopsskriften till J. G. Ankarstierna och Hedvigh Silfvercrantz[5] är av samma storsvenska ursprung; jag ser hellre däri en rokokoform.

På några ställen i det föregående har »kung *Bore*» skymtat. Hör han också till den rudbeckska olympen? Den frågan kan besvaras både med ja och nej. Att namnet *Bore* förekommer i Atlantican, är redan nämnt s. 31. Det kan vara skäl att citera ett par yttranden av Rudbeck: *Boreas* som utsände *Eriktun* efter Homeri ord / är den samma som Iornandes med wåra falla *Bore, Borek, Berik,*

[1] Sic!
[2] Se Hanselli XII s. 50 och 55.
[3] Hanselli XII s. 51 f.
[4] Även simplex *Madur* (jämte *Mannur*) använder O. R. d. y. som namn, Hanselli XII s. 52 f.
[5] Hanselli XIV s. 310.

Fro, Man &c (Atl. I s. 804). See denna Bårе / = = = han är den af hwilka hela Skythiske Slächten eller Barn / kallas Borebarn = = =. Af honom hafwa och dhe Gräker och Latiner / sedan kallat Nordanwädret Boream (Atl. III s. 122). HELLQUIST tycks sålunda hava goda skäl för sin mening[1], att ordet är en av RUDBECK efter det antika *Boreas* gjord omvandling av isl. *Bur*. Men det är att märka, att den sedermera alltjämt gängse betydelsen hos ordet såsom betecknande en personifikation av nordanvinden och vintern icke finns hos RUDBECK. SAOB har intet tidigare citat på denna betydelse än från J. G. OXENSTIERNA 1801. Mitt tidigaste citat är från fru NORDENFLYCHT i Heroid från Hildur till Adil[2], dessutom har KELLGREN det i Mina löjen (1777) och Vårvisa (str. 1). Sammanhanget är hos fru NORDENFLYCHT följande:

— — — — i drömmen tycks mig höra
en svag, bedräglig is af stormen sönderslås,
och årans välde snart på vattnet återfås.
När Bore, klädd i snö, begynner häftigt rasa,
gör heta blodet stelt och väcker köld och fasa,
då först mitt ömma bröst en dubbel värma får:
jag ser, hur Adil trygg på vågen till mig går.

Den *Bore*, som här presenteras, är tydligen en helt annan person än Burs son, som behandlas i Atl. I cap. XXIII Om Sadur eller Bore[3]. Fru N:s *Bore* är enligt min mening en — måhända av henne själv — nyskapad försvenskning av det grekisk-latinska ordet *Boreas* utan någon anknytning till RUDBECKS mytiska kung. Ordet har som bekant blivit mycket populärt och lever än i dag[4], numera dock väl uteslutande i skämtsam användning.

Det är egentligen förvånande, hur ringa intryck av onatur den barocka blandningen av antika och nordiska eller kvasi-nordiska mytologiska namn i upplysningstidens svenska dikt gör. Från min skoltid kan jag inte erinra mig, att den gjorde något intryck alls. Först när jag som student börjat studera nordiska språk, erhöll jag

[1] *Et. ordb.* art. *Bore*.
[2] *Sveriges Nationallitteratur* III s. 184.
[3] Latinsk text: *De Saturno sive Boreo*.
[4] *SAOB* har ett tidningscitat från 1908.

ett kraftigt intryck av saken. Men sedan jag sysslat något mera med 1700-talets dikt, förbleknade detta intryck allt mera, och kvar stod egentligen endast en obestämd känsla, att den grekisk-latinsk-nordiska olympen är en detalj av rokokokostymen, som har sin bestämda estetiska uppgift och som jag inte skulle vilja undvara. Förmodligen har det gått flere än mig på samma sätt.